

Lagutskottets betänkande

1987/88:1

om översyn av reglerna angående sakrättsligt
skydd mot säljarens borgenärer

LU
1987/88:1

Sammanfattning

I betänkandet behandlas en motion angående förutsättningarna för äganderättens övergång vid överlåtelse av lös egendom.

Motionen har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna jämte remissvaren har intagits i bilaga till betänkandet.

Utskottet avstyrker motionen och utgår från att spörsmålet om särskilda lagstiftningsåtgärder till skydd för konsumenter m. fl. tas upp av regeringen.

Motionsyrkande

Motion 1986/87:L801 av Anders Björck (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om behovet av en snar översyn av de sakrättsliga reglerna om köparens skydd mot säljarens borgenärer.

Allmänt om rättsläget i Sverige

Med termen sakrätt avses rättigheter som är gällande inte bara mellan parterna i ett rättsförhållande utan också mot utomstående personer, dvs. tredje man. Som exempel på sådana rättigheter kan nämnas äganderätt till fast och lös egendom samt panträtt och andra säkerhetsrätter. Den viktigaste delen av det sakrättsliga regelsystemet avser frågan om i vilken utsträckning och under vilka förutsättningar parterna i ett avtalsförhållande har skydd mot tredje man på motpartens sida vid överlåtelse eller upplåtelse av en rättighet. Betydelsen av de sakrättsliga reglerna är stor särskilt när det gäller den ena avtalspartens möjligheter att freda sina anspråk mot den andra partens borgenärer vid utmätning eller konkurs som riktar sig mot den sistnämnde. Förvärvarens sakrättsliga skydd vid utmätning och konkurs hos motparten brukar kallas separationsrätt.

Någon allmän bestämmelse om när äganderätten går över från säljaren till köparen vid överlåtelse av lös egendom och köparen därmed blir sakrättsligt skyddad finns inte i svensk lagstiftning. Tidpunkten för äganderättens övergång har ansetts kunna bestämmas enligt två principer. Den ena (avtalsprincipen) innebär att äganderätten övergår till köparen i och med avtalet och den andra att äganderätten går över först genom tradition, dvs.

då egendomen överlämnats till köparen som därmed fått den i sin besittning (traditionsprincipen). Med uttrycket besittning avses i juridiska sammanhang inte att någon har en viss rättighet till ett föremål, en fastighet m. m. utan enbart det faktiska förhållandet att någon — med eller utan rätt — innehar någonting. Från de särskilda regler som gäller i de fall då en rättshandling avser ett föremål som omhänderhas av någon annan än parterna bortses i det följande.

Vid tidpunkten för tillkomsten av 1734 års lag eller något senare ansågs avtalsprincipen gälla som en allmän grundsats vid köp av lös egendom. Genom tillkomsten av förordningen (1835:25 s. 3) angående vad som iakttagas bör vid handel med lösören, vilka köparen låter i säljarens vård kvarbliva ändrades rättsläget såvitt gällde sådan lös egendom som brukar betecknas lösören, dvs. i princip olika flyttbara saker som fordon, maskiner, möbler, råmaterial och varor. 1835 års förordning ersattes år 1845 av en ny förordning i ämnet. 1845 års författning är alltjämt gällande och fick 1977 rubriken lag (1845:50 s. 1) om handel med lösören som säljaren låter i säljarens vård kvarbliva. Liksom 1835 års förordning var lagen ursprungligen tillämplig endast vid utmätning men utvidgades år 1907 till att också gälla vid konkurs. Reglerna i förordningen och lagen innebär att den som köper lösöre men låter det stanna kvar hos säljaren måste iakttä vissa formföreskrifter för att egendomen skall kunna skyddas mot att den utmäts för säljarens skuld och, vid säljarens konkurs, från att den räknas in bland konkursboets tillgångar. Bland formföreskrifterna ingår att en skriftlig handling skall upprättas över köpet, att uppgifter om köpet skall kungöras genom annonsering i en ortstidning samt att köpehandlingen skall uppvisas för kronofogdemyndigheten och registreras hos tingsrätten.

De nämnda reglerna om s. k. lösöreköp kom i rättspraxis att motsatsvis tolkas så att köp av lösöre som inte sker enligt formföreskrifterna kan ge sakrättsligt skydd först sedan egendomen kommit i köparens besittning. Sedan början av 1900-talet har traditionsprincipen blivit den härskande vid köp av lösöre. Kravet på besittningsöverföring gäller numera vid alla köp av lösöre och oavsett om köparen betalat i förskott eller först vid leveransen. Högsta domstolen har så sent som i början av år 1987 i rättsfallet NJA 1987 s. 3 uttalat att överlåtelse av andel i lösöre från den som äger egendomen i dess helhet för att bli giltigt mot överlåtarens borgenärer kräver besittningsändring eller någon motsvarande åtgärd. Som det främsta skälet för att upprätthålla traditionsprincipen anförde högsta domstolen det syfte som kravet på besittningsöverföring i allmänhet anses ha, nämligen att motverka skenöverlåtelser och därigenom förhindra att egendom undandras borgenärerna. I doktrin och rättspraxis har också andra skäl för traditionsprincipen åberopats. Bl. a. anses besittningsöverföringen ge en publicitet åt förvärvet och hindra att säljaren beviljas kredit i annan egendom än den han har rätt att disponera över.

Också vid rättshandlingar utanför lösöreköpslagens tillämpningsområde har traditionsprincipen stor betydelse. En gåva av lösöre är enligt lagen (1936:83) angående vissa utfästelser om gåvor inte giltig mot givarens borgenärer förrän det bortskänkta kommit i gåvotagarens besittning. Vid förvärv av löpande skuldebrev, aktier och åtskilliga andra värdepapper krävs besittningsöverföring för sakrättsligt skydd enligt lagen (1936:81) om skul-

debrev och aktiebolagslagen (1975:1385). Vidare förutsätter en giltig pantsättning av lösöre att det pantsatta kommit i panthavarens besittning (10 kap. 1 § handelsbalken).

Besittningens betydelse för när äganderätten övergår har också kommit till uttryck i utsökningsbalken. Enligt balken skall nämligen den som har lös egendom i sin besittning antas vara ägare till den om det inte framgår att egendomen tillhör någon annan (4 kap. 18 §). Presumtionen medför att egendom i någons besittning i allmänhet kan mätas ut för vederbörandes skuld. Reglerna i utsökningsbalken kan på detta sätt sägas vara en spegelbild av vad som gäller vid förvärv av lös egendom.

När det gäller vissa typer av lös egendom har i lagstiftningen uppställts krav på andra åtgärder än besittningsöverföring för att det sakrättsliga skyddet skall inträda. För att överlåtelse av enkla skuldebrev t. ex. bankböcker samt muntliga fordringar och fakturafordringar skall få verkan mot tredje man krävs enligt skuldebrevslagen att gäldenären underrättas om överlåtelsen. Förvärvare av skepp i sjölagens mening, dvs. fartyg med en längd av minst 12 meter och en bredd av minst 4 meter, liksom den som beställer ett skepp erhåller sakrättsligt skydd genom att förvärvet skrivs in i fartygsregistret, som förs vid Stockholms tingsrätt. Något motsvarande krav på registrering vid förvärv av mindre fartyg (båtar) uppställs inte utan beträffande sådana gäller traditionsprincipen. En beställare av en fritidsbåt som helt eller delvis betalar båten i förskott har alltså inte något skydd förrän båten levererats till honom. Med hänsyn till att åtskilliga beställare av fritidsbåtar gjort stora ekonomiska förluster i samband med varvets konkurs infördes genom lagen (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott en möjlighet för beställaren att genom registrering hos Stockholms tingsrätt av beställningsavtalet få särskild förmånsrätt för sin fordran i den beställda båten vid varvets konkurs.

Som framgår av det anförda har den omständigheten att en person fått besittningen till en sak stor betydelse för hans möjligheter att skydda sina rättigheter vid utmätning eller konkurs på motpartens sida. Även i andra avseenden har emellertid besittningen betydande rättsverkningar. Vid förvärv av egendom från en person som saknar rätt att förfoga över egendomen blir förvärvaren skyddad mot den rätte ägarens anspråk på att få tillbaka egendomen om förvärvaren var i god tro och fått egendomen i sin besittning (lagen /1986:796/ om godtrostförvärv av lösören). Vid kolliderande upplåtelse av rättigheter till viss lös egendom, t. ex. då samma sak säljs till två personer eller då den ene förvärvar äganderätten och den andre får panträtt i egendomen, gäller att den som först får egendomen i sin besittning har bättre rätt till den under förutsättning att han var i god tro. Besittningsöverföring har betydelse också inom köprätten i så måtto att tidpunkten för övergången av varan för att godset förstörs genom olyckshändelse knyts till när överlämnandet sker. Genom regler i brottsbalken skyddas den som med rätt eller orätt har ett föremål i sin besittning mot att någon annan tar föremålet. Besittningen är också avgörande för gränsdragningen mellan tillgreppsbrott och förskingringsbrott. Att besittningen i nämnda avseenden tillmäts betydelse har sin förklaring i bl. a. att besittningen har en legitimerande funktion. Den som innehar en sak kan antas ha rätt att förfoga

över den och besittningskravet tillgodoser sålunda ett behov i den allmänna omsättningens intressen.

Även om det sakrättsliga regelsystemet i Sverige numera i hög grad bygger på traditionsprincipen har avtalsprincipen ännu inte helt spelat ut sin roll. När det gäller köp av vissa typer av annan lös egendom än lösöre, bl. a. byggnad på annans mark, gäller alltså att redan köpeavtalet ger skydd mot säljarens borgenärer.

Rättsläget i vissa andra länder

I *Finland*, där rättsutvecklingen fram till år 1809 var densamma som i Sverige, är avtalsprincipen fortfarande gällande beträffande omsättningsköp av lös egendom. Vid köp som har karaktären av säkerhetsöverlåtelse, dvs. köp vars syfte främst är att utgöra en förtäckt pantsättning av egendomen, krävs däremot i allmänhet tradition. Avser köpet inte gods som är individualiserat utan endast en viss myckenhet av en vara t. ex. 5 ton järnmalm, s. k. genusköp, är rättsläget osäkert. Möjligen blir köparen skyddad då godset avskiljts för hans räkning.

I *Danmark* har rättsutvecklingen varit den motsatta mot den i Sverige. Fram till mitten av 1800-talet gällde traditionsprincipen men sedan skedde en omsvängning och efter slutet av seklet har avtalsprincipen varit den förhärskande. En orsak till utvecklingen har varit att vid omsättningsköp en köpare som betalt förskott ansetts böra ges skydd mot säljarens borgenärer. När det gäller genusköp och tillverkningsavtal är avtalsprincipen modifierad så att det krävs att det köpta på något sätt individualiserats. Vid säkerhetsöverlåtelse upprätthålls traditionsprincipen.

Utvecklingen i *Norge* har i huvudsak följt samma linjer som i Danmark. Det norska rättsläget i dag är emellertid betydligt osäkrare än det danska och norska domstolar anses ha stor frihet att göra avsteg från avtalsprincipen till förmån för traditionsprincipen. Avtalsprincipen torde tillämpas främst i de fall någon förskottsbetalning inte skett. Har egendomen helt eller delvis betalats i förskott anses köparen i allmänhet inte vara bättre ställd än säljarens övriga borgenärer förrän han fått besittningen till egendomen. I fråga om tillverkningsavtal tillämpas dock inte traditionsprincipen i vissa fall.

Tysk rätt i fråga om sakrättsligt skydd vid köp av lös egendom bygger på traditionsprincipen. Kraven på besittningsöverföring är emellertid annorlunda än i Sverige. Bl. a. kan enligt tysk rätt en köpare under vissa förutsättningar anses ha besittning till egendom som han köpt och lämnat kvar hos säljaren. Även i *Nederländerna* upprätthålls traditionsprincipen.

I *Frankrike* däremot gäller i huvudsak avtalsprincipen liksom i *Belgien* och *Italien*.

Det anglosaxiska rättssystemet skiljer sig i hög grad från det kontinentala. I *Storbritannien* är huvudregeln att äganderätten vid förvärv av lös egendom går över till köparen genom avtalet. Att köparen också får egendomen i sin besittning har emellertid stor betydelse bl. a. när det gäller skyddet mot

tredje man. För att köp av lösöre utan besittningsöverföring skall få verkan gentemot säljarens borgenärer krävs enligt Bills of Sale Act att överlåtelsehandlingen registreras. I USA gäller allmänt en mera renodlad avtalsprincip. Vid genusköp krävs dock någon form av individualisering av godset för att köparen skall bli skyddad.

Motionsmotivering

I motionen framhålls att traditionsprincipen innebär att en köpare gör bäst i att ta med sig varan från säljaren, så att den kommer ur dennes faktiska besittning. Lämnas saken kvar, kan köparen riskera att det förvärvade tas i anspråk av säljarens fordringsägare, om konkurs eller utmätning inträffar.

Som exempel nämner motionären följande situation. En villaägare går till en elfirma för att köpa ett nytt kylskåp. Han väljer ut en passande modell och betalar priset. Köparen tänker samtidigt göra vissa upprustningsarbeten i sitt kök och ber därför säljaren att kylskåpet skall levereras först om tio dagar. Säljaren har intet att invända mot det och lovar att skicka över kylskåpet på överenskommen dag. I mellantiden går säljaren i konkurs. Konkursförvaltaren gör då alldeles rätt, när han vägrar köparen att få ut kylskåpet. Köparens enda tröst är att han i konkursen kan bevaka en fordran, som motsvarar hans förskottsbetalning. Eftersom en sådan fordran inte är förenad med förmånsrätt, får köparen högst en mycket låg procentuell utdelning; i normalfallet får han troligen inte ut något alls. På likartat sätt går det, om säljaren blir föremål för utmätning innan köparen hämtar egendomen.

Enligt motionären finns det åtskilliga situationer, då det framstår som helt naturligt att en köpare betalar varan utan att omedelbart ta den med sig. En familj beställer nya möbler inför en förestående flyttning. Någon vill skaffa sig en päls på sommaren, då realisationer ofta förekommer, och låter säljaren kylförvara den till vintern. Den som ropar in ett större föremål på en auktion har inte alltid möjlighet att ordna transport omedelbart. Vintertid kan en båtköpare inte sjösätta sin nyförvärvade båt, varför den blir kvar på säljarens varv till våren.

I industriella och andra kommersiella sammanhang är enligt motionären förskottsbetalningar mycket vanliga. Särskilt gäller det, om säljaren skall specialtillverka det beställda. Det är då ofta nödvändigt att finansieringen av produktionen åtminstone delvis ordnas genom periodvisa betalningar. Alternativet är att säljaren lånevägen skaffar medel, vilket av lätt insedda skäl fördyrar framställningen.

Motionären framhåller att en köpare som lämnar kvar det förvärvade inte är skyddad mot säljarens fordringsägare ens om han helt betalat det köpta. Denna reglering anser motionären strida mot det allmänna rättsmedvetandet. För en lekman framstår det som om den förvärvade äganderätten går förlorad till förmån för andra, som inte träffat något avtal med säljaren om just denna sak. I praktiken tillfaller värdet förmånsberättigade borgenärer, i första hand den som har företagshypotek i säljarens närings-

verksamhet och därefter staten med dess allmänna förmånsrätt för skatter och avgifter. En sådan rättsregel kan enligt motionären svårligen motiveras för den enskilde, som gått miste om ett stundom avsevärt sparkapital, eller för den näringsidkare, som kanske själv kommer på obestånd genom att hans betalning blir värdelös.

Motionären hävdar att det omständliga förfarande som föreskrivs i lösöreköpslagen saknar praktisk betydelse i dag. Inte ens hos jurister verkar lagen ihågkommen, eftersom det endast förekommer något tiotal sådana lösöreköpsregistreringar årligen. Lagens tillkomsthistoria och tidiga tillämpning visar, att den inte var avsedd för de rena omsättningsköp, som avses i motionen. I stället utgjorde den ett förbud mot dolda pantsättningar, s. k. säkerhetsöverlåtelser, som hade blivit vanliga under det tidiga 1800-talets ekonomiska orostider. Det är först genom ett antal avgöranden av högsta domstolen i mitten på 1920-talet, som man med säkerhet kan konstatera, att även köp i verkligt omsättningssyfte krävde en faktisk besittningsförändring. Motionären framhåller att högsta domstolen på senare tid har stadfäst traditionskravet i ett fall om en kvarlämnad husvagn (NJA 1975 s. 635, ej enhälligt). Samtidigt kan konstateras, att domstolen inte varit helt främmande för en modifiering av den stränga regleringen. Genom ett avgörande år 1985 (NJA 1985 s. 159) har fastslagits, att köp vid exekutiv försäljning inte kräver besittningsövergång för att bli sakrättsligt skyddat.

Motionären understryker att ingen västerländsk stat tillämpar ett så oryggligt krav på fysisk förflyttning av köpgods som Sverige, något som är ägnat att inge betänkligheter om det rimliga i den svenska rättens lösning. Det har i den juridiska litteraturen och i några domsmotiveringar sagts, att den svenska regleringen är en förutsättning för att illojala gäldenärer inte drar undan egendom från sina fordringsägare genom lögnaktiga påståenden om skedda försäljningar. Det skulle vidare vara en stor fördel med ett uniformt traditionskrav, genom att man inte behöver göra någon skillnad mellan förutsättningarna för sakrättsligt skydd vid köp, säkerhetsöverlåtelse och handpantsättning. Dessa argument förekommer enligt motionären knappast alls utomlands.

Motionären hänvisar till att docenten Ulf Göranson vid juridiska fakulteten i Uppsala i en år 1985 framlagd doktorsavhandling, Traditionsprincipen, har ingående behandlat traditionskravet vid omsättningsköp. Han har även belyst dess historiska framväxt i Sverige och gjort jämförelser med en rad utländska rättssystem. Han ställer sig, som det synes motionären, på goda grunder kritisk till den svenska lösningen.

Motionären anser att kravet på att en köpare alltid måste ta saken till sig för att inte behöva konkurrera med andra fordringsägare till säljaren i dag ter sig både otidsenligt och orättvist. Inte minst när det gäller konsumenter, som i så många andra sammanhang skyddats av tvingande lagstiftning, kan de nuvarande reglerna leda till stora och oväntade rättsförluster. Frågan bör därför enligt motionären underkastas en allsidig utredning.

Lagberedningen, som hade i uppdrag att framlägga förslag till en fullständig omarbetning av utsökningsrätten och vars utredningsarbete legat till grund för införandet av utsökningsbalken, framlade år 1974 delbetänkandet (SOU 1974:55) Utsökningsrätt XIII. Promulgationslag till utsökningsbalken m. m. Lösöreköp. I betänkandet föreslogs bl. a. att lösöreköpslagen skulle upphävas. Lagberedningen anförde att författningens betydelse främst låg i att den krävde tradition för att överlåtelse av lösöre skulle bli gällande mot överlåtarens borgenärer. I det praktiska rättslivet hade enligt beredningen det omständliga förfarandet enligt lagen inte någon större betydelse. Eftersom ett upphävande av lösöreköpslagen skulle kunna inverka på rättsutvecklingen bl. a. när det gällde det sakrättsliga skyddet ansåg beredningen att man, om lagen upphävdes, samtidigt borde lagreglera de villkor som skall gälla för att förvärv av lösöre skall bli skyddat mot överlåtarens borgenärer. Beträffande inriktningen av en sådan lagstiftning framhölls att inga röster på senare tid hade höjts till förmån för avtalsprincipen i fråga om överlåtelse av lösöre. Beredningen ansåg också för sin del, att man borde stå fast vid traditionsprincipen och den tendens som, dittills rätt även om en del av de skäl som anförts till stöd för traditionskravet försvagats. Det var enligt beredningen påtagligt, att det fysiska innehavet av lösöre inte längre spelade samma roll som tidigare för bedömningen av den enskildes personliga kreditvärdighet. Härtill medverkade att en stor del av allmänheten köper dyrbarare egendom på avbetalning under äganderättsförbehåll för säljaren. Vidare var beneficiereglerna så pass generösa att större delen av lösöret i ett ordinärt hem är undantagen från exekution för gäld. Det var emellertid alltjämt i fråga om rörelseidkare av betydelse, att man kunde utan större svårighet fastställa vad som hör till rörelsen och därigenom bl. a. bildar underlag för förmånsrätt på grund av företagsinteckning. Om en rörelseidkare kommer på obestånd var det, fortsatte beredningen, även av intresse att hans kunder vid den ekonomiska uppgörelsen behandlades på inbördes lika sätt. Svårbedömda tvister kunde uppkomma, om vissa köpare av varor har rätt att vid konkurs få ut dessa in natura enbart därför att leveransen kan identifieras utan att dock varan har utlämnats av säljaren.

Beredningen påpekade vidare att det inom vissa branscher hade blivit sedvana att förskott lämnas. Avtalet avsåg då ofta beställning av individuellt bestämd produkt, t. ex. skepp. I fråga om "båtar" rådde samma sedvana. Någon generell regel om sakrättsligt skydd för överlåten egendom vid överlåtarens konkurs, s. k. separationsrätt, såvitt gällde beställare som lämnat förskott syntes beredningen inte lämplig. Beträffande speciella objekt kunde det däremot låta sig göra att stadga undantag. I fråga om skeppsbygge hade också genom 1973 års ändringar i sjölagen beretts skydd för beställaren genom att hans rätt kan inskrivas. Beredningen ansåg att en liknande ordning var motiverad beträffande båtar.

Beredningen erinrade om att som ett viktigt stöd för traditionsprincipen hade det brukat framhållas, att den ger ett visst skydd mot att skenavtal eller antedaterade avtal med framgång kan åberopas när utmätning eller konkurs är aktuell. Krav som av sådana hänsyn uppställs på att någon särskild

åtgärd skall ha vidtagits för att en köpare skall få sakrättsligt skydd kunde naturligtvis ibland vålla rättsförlust. I fråga om köp av fast egendom (inkl. tomträtt) gäller avtalsprincipen, och beredningen ansåg att det inte var uteslutet att man skulle även i övrigt kunna i huvudsak komma till rätta med skenavtalen på annat sätt än genom traditionskrav. I fråga om åtskilliga slag av lös egendom, kanske främst värdehandlingar, konstföremål och liknande, måste det emellertid antas bli besvärande, om avtalsprincipen fick råda, och en allmän återgång till avtalsprincipen fick därför anses utesluten.

I enlighet med det anförda framlade beredningen ett på traditionsprincipen grundat förslag till en lagreglering av villkoren för sakrättsligt skydd vid överlåtelse och pantsättning av lösöre. Förslaget ledde inte till lagstiftning utan betänkandet i denna del avskrevs i samband med införandet av utsokningsbalken.

På senare tid har frågan om besittningens betydelse i sakrättsligt hänseende aktualiserats i samband med kommissionslagskommitténs (Ju 1978:10) arbete. Kommittén, som tillkallades år 1978 för att se över kommissionslagen m. m., avlämnade år 1984 ett delbetänkande, (SOU 1984:85) Handelsagentur och kommission, med förslag till en ny lag om handelsagentur och kommission. I betänkandet framhåller kommittén att den enligt sina direktiv skall undersöka vissa frågor kring s. k. kommissionärsbolag. En av uppgifterna rörande kommissionärsbolagen är enligt kommittén att utreda separationsrätten till egendom hos dessa. Denna fråga är av utpräglat sakrättslig art. Den ligger vid sidan av kommitténs övriga arbete och den har därför fått stå tillbaka medan kommittén slutfört sin huvuduppgift att göra en översyn av kommissionslagen. Efter samråd med justitiedepartementet har kommittén funnit det lämpligt att bryta ut problemen rörande kommissionärsbolagen för fortsatt och separat behandling.

Som exempel på frågor vilka kommer att uppmärksammas i det fortsatta utredningsarbetet nämner kommittén bl. a. spörsmålen hur tredje man får sakrättsligt skydd vid kommissionärens insolvens när han genom avtal med kommissionären förvärvar egendom av denne samt hur gränsen skall dras mellan inköpskommission och köp i fast räkning.

Sammanfattning av remissyttranden

På lagutskottets begäran har yttranden över motionen avgivits av riksskatteverket (RSV), hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt, juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges industriförbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges föreningsbankers förbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Sveriges grossistförbund, Småföretagens riksorganisation, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges kronofogdar. Vidare har yttranden inkommit från konsumentombudsmannen och Svenska sågverks- och trävaruexportföreningen. Kooperativa förbundet har beretts tillfälle att yttra sig men inte låtit sig avhöra.

RSV har i princip inte någon erinran mot en översyn av det sakrättsliga regelsystemet men betonar traditionsprincipens betydelse och ansluter sig härvid till lagberedningens uppfattning.

Hovrätten för Västra Sverige finner inte att någon översyn är motiverad och anser att uppkomna problem kan lösas genom andra åtgärder än ett övergivande av traditionsprincipen. *Föreningsbankernas förbund* intar i huvudsak samma ståndpunkt. *Stockholms tingsrätt* anser inte att behovet av ändrade sakrättsliga regler på konsumentköpsområdet är sådant att det motiverar en utredning. En översyn på området bör i vart fall inte begränsas till konsumentköpen utan ges en bred inriktning på sakrättsliga frågor vid överlåtelse och pantsättning.

Bankföreningen, som understryker traditionsprincipens betydelse för kreditväsendet, anser att principen inte kan överges utan en mycket djupgående utredning.

Juridiska fakultetsstyrelsen i Uppsala tillstyrker en förutsättningslös utredning av traditionskravet. *Industriförbundet*, *Grossistförbundet* och *Småföretagens riksorganisation* förordar att en allsidig utredning beträffande det sakrättsliga skyddet kommer till stånd. En utredning tillstyrks även av *Advokatsamfundet* och *Sparbanksföreningen*. *Svenska sågverks- och trävaruexportföreningen* tillstyrker motionen.

Konsumentombudsmannen anser att en översyn om spørgsmålet är angelägen.

Domareförbundet anser att det bör närmare övervägas om inte avtal om konsumentköp kan tillerkännas sakrättslig verkan mot säljarens borgenärer och *Kronofogdeföreningen* föreslår att lösöreköpslagen moderniseras.

Försäkringsbolagens riksförbund och *Folksam* framhåller att det från försäkringssynpunkt saknas anledning att frånga traditionsprincipen men vill inte motsätta sig en utredning.

Utskottet

I betänkandet behandlas en motion om förutsättningarna för att köpare skall få sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer.

Med sakrättsliga frågor brukar man avse spørsmål om i vilken mån ett rättsförhållande är gällande inte bara mellan parterna utan också mot utomstående personer, dvs. tredje man. En viktig del av saken gäller frågan om i vilken utsträckning och under vilka förutsättningar den ena parten i ett avtalsförhållande har skydd mot tredje man på motpartens sida och särskilt då mot dennes borgenärer vid överlåtelse eller upplåtelse av en rättighet. Som en allmän oskriven regel gäller vid köp av lösöre att förvärvaren blir skyddad mot säljarens borgenärer först sedan han fått egendomen i sin besittning. Så länge egendomen blir kvar hos säljaren kan den genom utmätning och konkurs tas i anspråk för betalning av de skulder säljaren har till sina borgenärer. Köparens rätt inskränker sig till att han i konkurrens med de övriga borgenärerna kan göra gällande en fordran på säljaren.

I motionen framhålls att kravet på besittningsöverföring inte torde stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet och kan leda till inte godtagbara konsekvenser. Som exempel nämner motionären konsument-

köp där förvärvaren till fullo betalar köpesumman men av olika, naturliga skäl låter det köpta tills vidare stanna kvar hos säljaren och därmed riskerar att förlora den förvärvade egendomen. Motionären hänvisar vidare till att det i kommersiella sammanhang är vanligt att köparen betalar i förskott. I båda fallen leder kravet på besittningsöverföring till att köparen går förlustig sin rätt till det köpta om utmätning sker hos säljaren eller denne går i konkurs. Enligt motionären bör de sakrättsliga reglerna om köparens skydd mot säljarens borgenärer snarast ses över.

Utskottet vill för sin del framhålla att det är ett utmärkande drag i svensk civilrätt att stor betydelse tillmätts det förhållandet att egendom finns i någons besittning. Det är inte bara vid köp av lösöre som betydelsefulla rättsverkningar knyts till besittningen utan också på andra rättsområden har principen slagit igenom i stor utsträckning. Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 2—4) är besittningsöverföring sålunda ett krav för att en giltig gåva skall ha kommit till stånd och att överlåtelse av löpande skuldebrev m. m. skall få verkan mot överlåtarens borgenärer. Vidare bygger reglerna i utsökningsbalken om vad som kan utmätas hos en gäldenär på besittningsprincipen, liksom vissa bestämmelser i brottsbalken. Det kan vidare nämnas att besittningsöverföring är ett krav vid godtrosförvärv av lösöre, och vid dubbelupplåtelser har den som fått egendomen i sin besittning företrädesrätt. Att besittningen har fått denna betydelse i svensk rätt har många orsaker. Allt efter de olika rättsområdena har som stöd för principen anförts att kravet på besittning motverkar skenöverlåtelser och förhindrar att egendom undandras borgenärerna samt att besittningen ger publicitet åt ett förvärv och utgör ett hinder mot att säljaren ges kredit i egendom som han inte har rätt att disponera över. Vidare anses särskilt vid gåva att kravet på besittningsöverföring motverkar förhastade transaktioner. En annan förklaring är att besittningen har en legitimerande funktion och att besittningskravet därmed tillgodoser den allmänna omsättningens intresse.

Som motionären framhåller medför gällande ordning nackdelar för en köpare som betalar det köpta helt eller delvis utan att samtidigt få det i sin besittning. I det praktiska rättslivet kan vidare kravet på besittningsöverföring leda till problem genom att det i vissa fall kan vara svårt att uppfylla. En olägenhet kan också anses vara att svensk rätt i förevarande hänseende avviker från vad som tillämpas i våra nordiska grannländer och många andra industriländer, något som kan vålla svårigheter vid internationell handel. Betydelsen av de angivna nackdelarna bör emellertid enligt utskottets mening inte överdrivas. Vad som framkommit genom motionen och de remissyttranden som inhämtats över den synes inte ge stöd för antagandet att förskottsbetalning mera allmänt förekommer vid transaktioner mellan näringsidkare. Sveriges industriförbund har också i sitt remissyttrande framhållit att något överhängande behov av att ändra det sakrättsliga regelsystemet inte föreligger ur svensk industris synvinkel. När det gäller konsumentköpförhållanden torde det främst vara vid köp av vissa typer av varor som kunden betalar innan leverans sker. Oftast torde det röra sig om fall då varan kvarlämnas hos köparen för reparation eller för förvaring eller för senare leverans genom säljarens försorg. I sistnämnda fall kan det enligt utskottets mening antas att leveransen som regel sker kort tid efter betal-

ningen och att risken för att säljaren under denna tid skall drabbas av utmätning eller konkurs är liten. Förskottsbetalning i sedvanlig bemärkelse torde som framgår av remissyttrandet från Stockholms tingsrätt höra till ovanligheterna vid konsumentköp. Vad gäller den internationella handeln är det givetvis angeläget att olika länders regler harmonierar i största möjliga utsträckning. I fråga om grundläggande rättsliga principer av den typ som det nu är fråga om torde det emellertid vara mycket svårt att uppnå någon harmonisering. Såvitt utskottet har sig bekant har det inte tidigare gjorts gällande att skillnaden mellan olika länders regelsystem på sakrätstens område skulle medföra några oöverstigliga problem i handeln.

Vid en bedömning av huruvida en översyn i enlighet med motionärens önskemål bör komma till stånd måste enligt utskottets mening beaktas den betydelse som kravet på besittning har på många olika rättsområden. Ett frångående av detta krav i fråga om köp av lösöre kan få vittgående och svåröverblickbara konsekvenser, bl. a. för kreditväsendet. Även om några av de skäl som anförts till stöd för besittningskravet med tiden försvagats har enligt utskottets mening de åberopade skälen generellt sett alltför stor tyngd. En annan omständighet som måste vägas in är att besittningskravet är en väl förankrad rättsregel som i flertalet fall är enkel att tillämpa i det praktiska rättslivet. I sammanhanget bör det också påpekas att i de fall betalning endast delvis sker i förskott det ligger i säljarens intresse att äganderätten inte övergår förrän köparen fullgjort samtliga förpliktelser. Den nackdel som kravet på besittningsöverföring innebär för köparen motsvaras således av en fördel för säljaren.

Mot den angivna bakgrunden måste det enligt utskottets mening krävas tungt vägande skäl för att en ändrad ordning skall kunna övervägas. Att det i vissa fall kan uppkomma problem för konsumenter och näringsidkare till följd av kravet på besittningsöverföring kan inte anses utgöra sådana skäl. Utskottet kan därför inte finna att en så genomgripande översyn som begärs i motionen är motiverad. Ställningstagandet utesluter emellertid inte att det finns anledning att närmare överväga om de problem som kravet på besittningsöverföring medför kan lösas på annat sätt än genom en uppluckring av nuvarande regler. Utskottet erinrar om att så har skett på ett område där behovet av att skydda köpare vid förskottsbetalning varit särskilt stort, nämligen vid beställning av fritidsbåtar. Genom lagen (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott har båtbeställaren getts en möjlighet att få en särskild förmånsrätt i båtbygget vid varvets konkurs. Liknande lagstiftningsåtgärder till skydd för köparen kan enligt utskottets mening tänkas för andra branscher. En lösning kan också vara att ersätta den nuvarande lösöreköpslagen med en mera tidsenlig och för köparen användbar reglering. Utskottet saknar dock i förevarande ärende underlag för en bedömning av vilka lagstiftningsåtgärder som kan vara påkallade. Utskottet utgår från att spørsmålet uppmärksammas vid det arbete med förslag till en ny köplag och en ny konsumentköplag som för närvarande pågår inom justitiedepartementet. Utskottet vill också peka på vad konsumentombudsmannen och hovrätten för Västra Sverige framhållit i sina remissyttranden, nämligen att de flesta konsumenter saknar kännedom om kravet på besittningsöverföring. Det är därför angeläget att konsumenterna får information om

de risker de löper när den betalda varan lämnas kvar hos säljaren och om vilka åtgärder de bör vidta för att förhindra rättsförluster. Det ligger inom ramen för konsumentverkets uppgifter att lämna sådan information. Informationsinsatser på området bör lämpligen också övervägas i samband med införandet av en ny konsumentköplag.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1986/87:L801.

Stockholm den 27 oktober 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Ingå-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s) och Ewa Hedkvist Petersen (s).

Reservationer

1. Per-Olof Strindberg och Nic Grönvall (båda m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Vid en" och slutar på s. 12 med "ny konsumentköplag" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att den i motionen berörda traditionsprincipen intar en central ställning i svensk sakrätt. Utvecklingen av nya finansieringsformer för såväl konsumentköp som handel mellan näringsidkare har emellertid allt oftare kommit i konflikt med det klassiska traditionsbegreppet inom sakrätten. Sveriges internationella handelsutbyte skulle enligt utskottet väsentligen underlättas om en anpassning sker till vad som gäller i andra länder där traditionsprincipen inte tillämpas. Dessa förhållanden visar att traditionsprincipen inte är självklar. De sakliga skäl som tidigare åberopats till stöd för traditionsprincipen är, i varje fall numera, inte helt övertygande.

En brett företagen utredning skulle kunna utgöra underlag för en välbehövlig översyn av svensk sakrätt, som byggts upp på teoretiska begrepp som delvis är främmande för det moderna samhället. Bl. a. bör undersökas i vad mån datatekniken möjliggör att sakrättsliga verkningar knys till underrät-

telser på elektronisk väg (denuntiationer), i stället för, som nu, traditionen av löpande handlingar. Med hänsyn till att partiella reformer inom de centrala delarna av sakrätten kan leda till konsekvenser som är svåröverskådliga och skadliga bör utredningen vara fullständig och förutsättningslös.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till motionen.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:L801 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp) och Marianne Karlsson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med "Mot den" och slutar på s. 12 med "ny konsumentköplag" bort ha följande lydelse:

Mot den angivna bakgrunden måste det enligt utskottets mening krävas tungt vägande skäl för att en ändrad ordning skall kunna övervägas. Att det i vissa fall kan uppkomma problem för konsumenter och näringsidkare till följd av kravet på besittningsöverföring kan inte anses utgöra sådana skäl. Utskottet kan därför inte finna att en så genomgripande översyn som begärs i motionen är motiverad. Ställningstagandet utesluter emellertid inte att det finns anledning att närmare överväga om de problem som kravet på besittningsöverföring medför kan lösas på annat sätt än genom en uppluckring av nuvarande regler. Utskottet erinrar om att så har skett på ett område där behovet av att skydda köpare vid förskottsbetalning varit särskilt stort, nämligen vid beställning av fritidsbåtar. Genom lagen (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott har båtbeställaren getts en möjlighet att få en särskild förmånsrätt i båtbygget vid varvets konkurs. Liknande lagstiftningsåtgärder till skydd för köparen kan enligt utskottets mening tänkas för andra branscher. En lösning kan också vara att ersätta den nuvarande lösöreköpslagen med en mera tidsenlig och för köparen användbar reglering. Utskottet saknar dock i förevarande ärende underlag för en bedömning av vilka lagstiftningsåtgärder som kan vara påkallade. Med hänsyn till frågans vikt, särskilt för konsumenter, är det enligt utskottets mening angeläget att behovet av lagstiftningsåtgärder uppmärksammas vid det arbete med förslag till en ny köplag och en ny konsumentköplag som för närvarande pågår inom justitiedepartementet. Utskottet vill också peka på vad konsumentombudsmannen och hovrätten för Västra Sverige framhållit i sina remissyttranden, nämligen att de flesta konsumenter saknar kännedom om kravet på besittningsöverföring. Det är därför angeläget att konsumenterna får information om de risker de löper när den betalda varan lämnas kvar hos säljaren och om vilka åtgärder de bör vidta för att förhindra rättsförluster. Det ligger inom ramen för konsumentverkets uppgifter att lämna sådan information. Informationsinsatser på området bör lämpligen också övervägas i samband med införandet av en ny konsumentköplag.

Vad utskottet sålunda anför bör ges regeringen till känna.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen med anledning av motion 1986/87:L801 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Remissyttranden över motion 1986/87:L801 har avgetts av riksskatteverket, konsumentombudsmannen, hovrätten för Västra Sverige, Stockholms tingsrätt, juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges industriförbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges föreningsbankers förbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Sveriges grossistförbund, Småföretagens riksförbund, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges kronofogdar. Kooperativa förbundet har beretts tillfälle att yttra sig men inte låtit sig avhöra. Ett yttrande i ärendet har vidare inkommit från Svenska sågverks- och trävaruexportföreningen.

Riksskatteverket

Riksskatteverket kommer i sin egenskap av part när bl. a. utmätning i allmänt mål överklagas (se 2 kap. 30 § utsökningsbalken), förhållandevis ofta i kontakt med i motionen återgivna förhållanden. Staten som borgenär är i hög grad intressent i konkurssituationen. Situationen berör också tillsynsmyndigheterna i konkurs.

Det är främst när köparen är privatperson (konsument) och säljaren är näringsidkare som det kan förekomma stötande resultat av traditionsregelns iakttagande. En eventuell översyn bör alltså främst ta sikte på denna situation.

Riksskatteverket har i och för sig inte något att erinra mot att en översyn görs av de sakrättsliga reglerna vid köp av lös egendom men vill betona traditionsprincipens vikt för att åstadkomma en rättvis och praktiskt genomförbar indrivning och för att undvika skentransaktioner. Verket delar härvidlag lagberedningens uppfattning som den kommit till uttryck i SOU 1974:55 s. 229.

Ett sätt att med bibehållande av dessa krav frångå traditionsprincipen kunde vara att ersätta denna med någon form av registrering av försäljningen/köpet hos exempelvis tingsrätt eller notarius publicus. Detta kunde eventuellt ske genom att lagen (1845:50 s. 1) om handel med lösören osv., förenklades och fick en vidgad tillämpning. Verket vill här peka på den reglering av gåvor mellan makar som föreslagits i prop. 1986/87:1 om ny äktenskapsbalk m. m. I övrigt avvaktar verket en eventuell utrednings förslag innan verket mera ingående avger några synpunkter.

Konsumentombudsmannen (KO)

KO instämmer i motionärens uppfattning att det finns behov av en översyn av de sakrättsliga regler som tillförsäkrar säljarens borgenärer rätten till sådan egendom som köparen låtit vara kvar i säljarens besittning.

Som motionären påpekar ger ett antal rättsfall klart vid handen att enligt svensk rätt gäller den s. k. traditionsprincipen, dvs. en köpare kan få sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer endast om den köpta egendomen överläts till honom och sålunda inte längre finns kvar hos säljaren. Se också rättsfallet NJA 1987 s. 3 som visar att kravet på besittningsändring för skydd

mot överlåtarens borgenärer även gäller andelsöverlåtelse från den som äger egendomen i dess helhet.

Den köpare som vill försäkra sig om att köpt egendom i säljarens besittning är skyddad mot anspråk från säljarens borgenärer måste använda sig av det registreringsförfarande som anvisas i lösöreköpsförordningen. Enligt KO:s uppfattning är förordningen föråldrad och saknar i dag praktisk betydelse, i den mån den över huvud taget är känd bland konsumenter.

Traditionsprövningen måste te sig stötande för den enskilde konsumenten. Även om denne kan bevisa att köpeskillingen betalats och att något skenavtal inte föreligger, kan han på grund av traditionskravet riskera att förlora egendom som han låtit vara kvar hos säljaren. De flesta konsumenter räknar nog med att avtalsprincipen gäller, dvs. att egendomen genom själva köpeavtalet blir skyddad mot anspråk av säljarens fordringsägare. Denna princip gäller vid förvärv av fast egendom. Från konsumentsynpunkt måste denna skillnad uppfattas som irrelevant.

Frågan om köparen skall vara skyddad mot säljarens borgenärer redan genom avtalet eller först sedan egendomen traderats måste givetvis prövas med hänsyn till de praktiska konsekvenser som varje tänkt lösning kan tänkas föra med sig. Frågan har utförligt behandlats av Ulf Göranson i dennes doktorsavhandling Traditionsprincipen (Uppsala 1985). Se även Ulf Göransons kritik mot det ovan i stycke två nämnda rättsfallet NJA 1987 s. 3 i Svensk Juristtidning 1987 s. 484 ff. Ulf Göransons överväganden och slutsatser i denna fråga ger enligt KO:s mening vid handen att det finns skäl att se över regelsystemet på området.

Enligt KO:s bedömning torde det vara vanligt förekommande att konsumenten lämnar kvar den köpta varan hos säljaren för att denne skall reparera eller ändra varan i något avseende. Köparen har då ofta betalat hela eller i varje fall en del av köpeskillingen. I händelse av en utmätning eller konkurs hos säljaren kan köparen riskera att förlora den erlagda köpeskillingen. Som exempel på tillfällen där konsumenten kan komma i underläge i förhållande till övriga borgenärer kan nämnas situationen i det av motionären angivna rättsfallet NJA 1975 s. 638. Ett annat exempel är att en konsument köper och betalar en päls före sommaren och låter förvara den under sommaren hos säljaren. Innan konsumenten har hämtat ut pälsen går säljaren i konkurs eller hans egendom blir föremål för utmätning. Köp av skrymmande varor som möbler, vitvaror och annat sker ofta på så sätt att konsumenten beställer varan, betalar köpeskillingen och därefter får varan levererad till sig efter viss tid. Varan har före leveranstidpunkten inte traderats och kan intill dess leverans skett tas i anspråk för att tillgodose säljarens borgenärer.

Slutligen kan erinras om det för inte länge sedan uppmärksammade fallet med konsumenter som hos olika företag investerat i ädelstenar men låtit dessa sedan köpet ägt rum bli kvar i säljarens besittning. När företagen kom på obestånd var köparna inte skyddade mot anspråk från säljarens borgenärer.

Mot bakgrund av det anförda anser KO att en översyn av den aktuella frågan är angelägen.

Traditionskravet vid köp av lös egendom är ett utflöde av ett i Sverige sedan länge förhärskande synsätt, enligt vilket stor betydelse tillmäts besittningssituationen när det gäller sakrättsligt skydd i olika situationer. Principen att tradition medför sakrättsligt skydd är klar och enkel i tillämpningen. Den motverkar att illojala gäldenärer drar undan egendom från sina fordringsägare genom oriktiga påståenden om skedda försäljningar och underlättar kreditgivarnas bedömning av gäldenärens ekonomiska ställning.

Anförda omständigheter talar med styrka mot att överge den hävdvunna traditionsprincipen. Det kanske tyngsta skälet för att behålla den nuvarande ordningen är dock enligt hovrättens uppfattning att den i tillämpningen leder till få svårbedömda situationer och därmed också motverkar rättsliga tvister. I sammanhanget bör beaktas att traditionsprincipen även i relativt sen tid har befasts i samband med lagstiftningsarbete (SOU 1975:55 och antagandet av utsökningsbalken) och att ett övergivande av den skulle få vittgående konsekvenser på ett mycket stort rättsområde.

Motionären anger några exempel där en köpare på grund av säljarens obestånd kan komma att gå miste om den vara han köpt men ännu ej fått i sin besittning. Hovrätten vill med anledning härav göra endast den anmärkningen att det i flertalet konsumentsammanhang knappast är vare sig vanligt eller nödvändigt att en köpare betalar mer än sedvanlig handpenning före leverans av varan. De argument motionären i övrigt anför mot den svenska lösningen kan dock inte utan vidare avfärdas; tvärtom har åtskilliga av dem avsevärd tyngd.

Med hänsyn till vad ovan upptagits finner dock hovrätten att det f. n. inte är motiverat att, som motionären önskar, underkasta frågan en allsidig utredning. Det kan dock vara lämpligt att öka informationen till konsumenterna om gällande rätt. Detta kan eventuellt uppnås genom att inom konsumentskyddslagstiftningens ram föreskriva skyldighet för säljaren att upplysa kunden om den risk han löper vid betalning före leverans. Möjligen skulle också en modernisering och förenkling av lösöreköplagen i vissa fall kunna ge ett ökat konsumentskydd.

Stockholms tingsrätt

I den svenska juridiska doktrinen har som skäl för traditionsprincipen huvudsakligen brukat anföras den ökade risk för skenrättshandlingar, som blir följden, om redan avtalet om köp skulle medföra att egendomen blev oåtkomlig för säljarens borgenärer. Ett annat vanligt förekommande argument är att ekonomiskt lättsinniga personer alltför lättvindigt skulle kunna undergräva sin ställning, om de med sakrättslig verkan skulle kunna avyttra sin egendom utan att samtidigt förlora den fördel det innebär att även fortsättningsvis inneha och kunna faktiskt nyttja egendomen i fråga. Slutligen brukar innehavets "kreditlegitimerande" verkan framhållas. Presumtiva kreditgivare skulle kunna vilseledas om gäldenärens ekonomiska ställning och alltför välvilligt ge kredit, ifall den egendom som gäldenären har i boet, när det kommer till kritan, inte skulle kunna tas i anspråk för hans gäld.

I den remitterade motionen uttalas att de rättspolitiska argument, som motiverat upprätthållandet av traditionsprincipen i svensk rätt, knappast förekommer utomlands och att ingen västerländsk stat heller tillämpar ett så tryggligt krav på fysisk förflyttning av köpgods som Sverige. Redan sistnämnda förhållande, sägs det, är ägnat att inge betänkligheter om det rimliga i den svenska rättens lösning.

Till detta är till en början att säga att utformningen av ett enskilt rättssystem självfallet tar intryck av och är beroende av de rättsliga traditioner och den legala miljö som i övrigt är för handen inom landet. Särskilt torde detta gälla för sakrättens del, där principiellt typtvång gäller. Internationella utblickar är därför, även om komparativa studier ibland kan ge nya infallsvinklar och idéer i fråga om utformningen av större sammanhängande delar av ett regelsystem, sällan särskilt användbara inspirationskällor när det gäller utbrutna detaljer eller en mera begränsad fråga inom ett nationellt rättssystem.

Det må vara sant att de ändamålsöverväganden, som anses bära upp traditionsprincipen i Sverige, sällan kommer till lika klart uttryck utomlands. Lika sant är emellertid att principen och dess underliggande motivering här i landet är allmänt vedertagen och så gott som oomstridd i svensk juridisk doktrin (se t. ex. Karlgren, Säkerhetsöverlåtelse, 1959; Utsökningsrätt XIII (SOU 1974:55) samt Hessler, Allmän Sakrätt s. 235 ff).

Hellner (Speciell avtalsrätt I, Sth 1982, s. 251) anser att det mest bärande skälet för principen kanske är att det i allmänhet leder till mindre tvister och färre svårbedömda situationer om borgenärernas rätt att ta i anspråk egendom som gäldenären sålt, avskärs endast genom att besittningen övergår, eller det vidtas någon motsvarande med publicitet förenad åtgärd. Sistnämnda synpunkt anser tingsrätten förtjäna att särskilt understrykas. Så som kostnaderna ökat för all juridisk hantering är en snabb avveckling av den insolventes affärer utan fördröjande tvister av stor både praktisk och ekonomisk betydelse. Även i övrigt är det av stort värde om systemet är så klart och enkelt utformat att tvister i görligaste mån kan undvikas. Självfallet får inte detta synsätt drivas därefter att vid tvister, där systemet tillämpas, den materiella utgången mestadels uppfattas som orättfärdig. Man ska emellertid härvid komma ihåg att varje system, hur det än är konstruerat, också verkar styrande på människornas faktiska beteenden. Eftersom med nuvarande system det är den som betalat förskott — och möjligen den som köpt till ett mycket billigt pris men inte krävt omedelbar leverans — som vid säljarens insolvens kan göra en förlust, får det antas att systemet verkar dämpande eller återhållande på sådana beteenden. Folk som inte fått säljarens vederhäftighet bekräftad vill helt enkelt inte betala förskott om de inte får någon säkerhet att leverans också sker.

Sådana effekter av systemets styrfunktioner behöver i och för sig inte vara ovälkomna. I seriöst affärsliv är det inte något självändamål att, i omsättningens intresse, se även i den här meningen ekonomiskt äventyrliga avslut som önskvärda. Vad som diskuteras är en intressekonflikt mellan å ena sidan säljarens borgenärer — däribland inte minst kreditgivare och leverantörer — och å andra sidan en eventuell köpare. Kommer, när säljarens ekonomiska ställning är svag, något köp aldrig till stånd, behöver detta

inte alltid ses som en nackdel. Åtminstone när fallissemang är nära torde alla parter vara mest beljanta av att några sådana transaktioner — företrädesvis förskottsköp — där endera intressesidan riskerar att göra en förlust, över huvud inte äger rum. Sedd mot denna bakgrund skulle en princip där köparen vinner skydd redan genom avtalet i stället få styrande effekter som närmast motverkar de syften man vill uppnå.

Det nu sagda gäller företrädesvis köp mellan näringsidkare. Det är där som det i första hand är realistiskt att räkna med att någon solvensprövning med avseende på säljaren föregår en tilltänkt affär. Vid större konsumentköp, t. ex. köp av fritidsbåt eller monteringsfärdigt trähus, kan också en sådan prövning ibland aktualiseras. Är det fråga om vanliga konsumentköp, understigande något tiotusental kronor torde det däremot inte vara vanligt att köparen ställer sig frågan huruvida säljaren är solvent. Vid sådana köp är det å andra sidan sällsynt att förskottsbetalningar förekommer. Enligt vad tingsrätten har sig bekant är det endast undantagsvis och då inom vissa speciella branscher som handpenningar förekommer. Ett exempel som kan anföras är möbelbranschen. Där förekommer stundom att viss del av priset, vanligen tio procent, begärs i handpenning. Det uppburna beloppet ses därvid närmast som en säkerhet för eller som ett förskott på eventuell avbeställningsavgift. Enstaka exempel från andra, mera udda, branscher kan säkert också hittas. Det regelmässiga förfarandet inom konsumentvarusektorn torde dock vara att varan betalas först vid leverans och att dessförinnan inte någon som helst handpenning har erlagts. Detta gäller enligt uppgift även inom en så pass tung och ekonomiskt betydelsefull sektor som exempelvis bilbranschen, såväl beträffande nya som begagnade fordon.

Denna praxis, att betalning sker först vid leverans, står också i överensstämmelse med konsumentskyddslagstiftningen i stort. Villkor om förskottsbetalning inskränker bl. a. konsumenternas rätt enligt den dispositiva regeln i 14 § köplagen, som innebär att köparen har rätt att hålla inne betalningen till dess säljarens prestation har ägt rum. Därigenom förlorar konsumenten det påtryckningsmedel som ligger i att betalningen kan hållas inne tills säljaren fullgjort sina åligganden. Dessutom förlorar konsumenten sina praktiska möjligheter att häva köpet eller att fordra prisavdrag, om det visar sig vara fel i det som levereras. Om parterna då inte når en uppgörelse i godo måste konsumenten kanske föra process mot säljaren, och dessutom riskerar konsumenten att göra en ekonomisk förlust om säljaren är insolvent. Marknadsdomstolen har av dessa skäl i två uppmärksammade fall (1985:19 — köksinredning — och 1986:14 — dörrlås m. m.) funnit villkor om förskottsbetalning vara oskäliga och enligt avtalsvillkorslagen förbjudit vederbörande näringsidkare att använda sig av sådant villkor.

Med hänsyn till vad som sagts nu ställer sig tingsrätten tvivlande till motionärens påstående att det i konsumentssammanhang finns "åtskilliga" situationer, då det framstår som helt naturligt att en köpare betalar en vara utan att omedelbart ta den med sig. Än mer tveksamt är om i de situationer, där detta trots allt förekommer, detta samtidigt indikerar en insolvenssituation på säljarsidan. Villighet att erlagga ett förskott förutsätter som regel att säljarens marknad råder. I de branscher där det förekommer svaga säljare,

vilkas obestånd kan tänkas gå ut över individuella köpare, torde marknaden som regel inte se ut på det sättet. Betydligt vanligare torde inom vikande branscher vara att t. o. m. kreditköp marknadsförs som extra förmånliga, just därför att, inte ens där, någon handpenning tas ut.

Tingsrätten ställer sig därför starkt frågande till om förhållandena inom konsumentvarusektorn verkligen är sådana att beträffande den mycket speciella fråga, som motionen avser, något behov av utökat konsumentskydd över huvud föreligger. Vad som i så fall kunde övervägas — ehuru av andra skäl än dem som ligger motionären om hjärtat — är om inte, i linje med tankarna i de tidigare refererade domarna från marknadsdomstolen, i stället ett mer eller mindre generellt förbud mot förskottsbetalningar borde införas för konsumentköpens del. En sådan reform kan också aktualiseras med tanke på konsumentköpsutredningens förslag (SOU 1984:25) till ny konsumentköplag. Detta förslag innehåller tvingande föreskrifter om att faran för godset ska gå över på köparen när godset avlämnas och om att avlämnande sker först när godset kommer i köparens besittning genom att det tas om hand av denne eller av någon för hans räkning eller på annat sätt överlämnas till honom (5 och 8 §§). Härigenom kommer den som säljer till konsumenter att även vid distansköp ha att svara för eventuella transport-skador och förseningar. Detta talar ytterligare för att konsumenten inte bör vara skyldig att betala priset förrän han haft tillfälle att ta emot och besiktiga varan.

Det ska i sammanhanget anmärkas att det område inom konsumentvarusektorn där tidigare ett starkt skyddsbehov verkligen ansetts föreligga, nämligen beställningsköpet avseende fritidsbåtar, rättsläget numera är reglerat genom den möjlighet till förmånsrätt som kan erhållas enligt lagen (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott.

Förmånsrätt enligt 4 § förmånsrättslagen tillskapas enligt denna lag genom att parternas skriftliga avtal tas upp i protokollet hos Stockholms tingsrätt. År 1986 togs dock blott 13 sådana avtal in i tingsrättens protokoll.

Motionären tänker sig emellertid att en utredning också ska avse en eventuell rättsreform beträffande de kommersiella köpen mellan näringsidkare. Så till vida ligger, formellt sett, en god tanke i detta, som en uppsplittring också på sakrättens område i två olika rättssystem — ett för konsumentförhållanden, ett för transaktioner i allmänhet — säkerligen vore olycklig. Detta särskilt med tanke på att de sakrättsliga reglerna, naturligt nog, har sin verkan också mot en obestämd krets av tredje män. Upprätthållandet av ett uniformt system har i sådant fall ett särskilt värde, eftersom en borgenär annars skulle ha att tillämpa flera olika rättssystem samtidigt, såväl visavi övriga borgenärer som mot gäldenären. Emellertid har inte ens den av motionären åberopade Göranson, i de reformförslag han presenterar i sin avhandling (Traditionsprincipen, Uppsala 1985, s. 664), velat räkna med att avtalsprincipen skulle släppas fri även i kommersiella sammanhang. Risken för svåröverskådliga transaktioner och i förlängningen även formlösa säkerhetsöverlåtelser har bedömts som alltför stor.

Just den av Göranson sist anförda synpunkten är i själva verket enligt tingsrättens mening den omständighet som starkast talar emot en eventuell förändring av det sakrättsliga systemet, begränsad till området för omsätt-

ningsöverlåtelse. Det sakrättsliga systemet hänger ihop och man kan exempelvis inte gärna tänka sig att ha regler, som är strängare när det gäller att ge en säkerhetsöverlåtelse sakrättslig verkan, än de är beträffande sagda verkan vid en omsättningsöverlåtelse. Vad som från praktisk synpunkt möjligen framstår som mer angeläget än att rikta in sig på en förändring av reglerna för just köp, synes vara att i stället göra en grundlig genomgång av hur olika slag av lös egendom — inte bara lösöre utan även sådant som bostadsrätt, byggnad på annans mark i förening med nyttjanderätt till marken osv. — bäst ska kunna utnyttjas som kreditsäkerhet. Det är inom det problemområdet som behov av ett tidsenligare rättssystem i första hand torde föreligga. Systemet hänger emellertid, som nyss sagts, ihop. En utredning — som säkerligen måste bli ganska omfattande — måste därför komma att omfatta de sakrättsliga frågorna såväl vid överlåtelse som pantsättning. Syftet skulle därvid främst vara att göra det möjligt även för andra än för dem som har företagsinteckning, att på rimliga villkor tillhandahålla kredit mot realsäkerhet i lös egendom utan att för den skull behöva ta egendomen i besittning.

Sammanfattningsvis anser alltså tingsrätten att behovet av förändrade sakrättsliga regler på konsumentköpsområdet inte är sådant att det ensamt motiverar en utredning om lagstiftning, och framför allt inte en särlagstiftning begränsad till enbart konsumentområdet. Vidare anser tingsrätten att förändrade regler enbart gällande omsättningsöverlåtelse, medan säkerhetsöverlåtelse och pantsättningär skulle lämnas utanför, inte är en sådan angelägen lagstiftningsuppgift att den motiverar att det traditionella och, kanske i synnerhet för köpens del, allmänt vedertagna systemet kastas över bord, samtidigt som uniformiteten och enkelheten i det nuvarande systemet upposfrar. Ska en utredning sättas till bör denna ges en bred inriktning, som täcker de sakrättsliga frågorna vid såväl överlåtelse som pantsättning, men med särskild uppmärksamhet på att det är inom kreditlivet som de praktiskt viktiga problemen föreligger. Ett sådant utredningsprojekt kan emellertid förväntas bli både omfattande och långvarigt. Det har enligt tingsrättens mening knappast den angelägenhetsgraden, i förhållande till andra uppgifter inom lagstiftningen, att det nu bör komma till stånd. Rättsutvecklingen kan liksom hittills ännu en tid få ske i friare former, tills vidare utan inblandning av lagstiftaren.

En utredning av det mer begränsade slag, som motionen synes avse, vill tingsrätten under alla förhållanden bestämt avstyrka.

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet (forskningsutskottet)

Som motionären framhåller krävs det enligt svensk rätt att en köpare av lösöre antingen får köpet registrerat på sätt som framgår av 1845 års lösörerköplag eller får lösöret i sin besittning, för att vara skyddad om säljaren går i konkurs eller lösöret hotar bli utmätt för säljarens skuld. Regeln bygger således på lagstiftning från 1800-talet, och den kan bara bli ändrad genom ny lagstiftning. I motionen nämns rättsfallet NJA 1975 s. 638 med kommentaren att därigenom stadfästes traditionskravet, dock ej enhälligt. Oenighe-

ten gällde huruvida köparen i det konkreta fallet vidtagit sådana åtgärder att en köpt husvagn fick anses ha kommit i hans besittning. Själva traditionskravet ifrågasattes inte av någon domare. Tvärtom kan påpekas att de tankar som ligger bakom traditionskravet och dess motsvarighet vid överlåtelse av enkla fordringar, nämligen denuntiationskravet, av HD tillämpats analogt i många situationer där HD kunnat underlåta det. Det färskaste exemplet är en dom 1987-01-12 DT 1, enligt vilken sakrättsligt skydd vid överlåtelse av andel till lösöre kräver överlämnande av lösöret även om det inte är den sista andelen som överläts utan säljaren behåller en andel i godset.

Det finns åtskilliga skäl för att traditionskravet utreds förutsättningslöst i hela dess vidd. Redan den omständigheten att regeln är över 100 år gammal och internationellt sett avvikande motiverar en sådan utredning. Därtill kommer att åtminstone konsumenter ofta varken tänker på risken att en säljare går i konkurs eller känner till vilka åtgärder som i så fall behöver ha vidtagits för att köparen skall vara skyddad mot säljarens borgenärer.

Även när det gäller näringsidkare som köper finns vissa skäl för att upphäva traditionskravet. I motionen nämns att finansieringen av beställningsköp skulle förbilligas, om köparen vågade delvis betala tillverkningen i förskott. Härvidlag märks dock att en kalkylerande köpare lätt skaffar sig sakrättsligt skydd genom registrering av förvärvet enligt lösöreköplagen, när tillverkningen fortskridit så långt att tillverkningen låter sig identifieras, och dessförinnan skulle nog inte heller en regel om sakrättsligt skydd genom avtalet ge förvärvaren skydd. Vid beställningsköp finns också särskild lagstiftning beträffande båtar och fartyg, som syftar till att ge en förskottsbetalande köpare skydd före traditionen. Däremot är registrering enligt lösöreköplagen eller någon annan form av registrering mindre lämplig, när köpt lösöre skall lämnas kvar hos säljaren under en kortare tid, exempelvis tills köparen blivit beredd att ta emot godset eller funnit en tredje man till vilken han skall vidareöverlåta det. Vid överlåtelse av företag genom inköpsöverlåtelse (i stället för överlåtelse av aktierna) leder traditionskravet till att köparen före tillträdet väl kan bli skyddad beträffande fastigheter och immaterialrättigheter som ingår i köpet men inte beträffande maskiner och varulager utom om registrering sker. Vid överlåtelse av lösöre mellan bolag i samma koncern kan tvekan uppstå, om traditionskravet över huvud taget kan uppfyllas, när överlåtande och förvärvande bolag har gemensam ledning (jfr NJA 1972 s. 246). Traditionskravet leder också till vissa problem när det skall sammanställas med regler om inköpskommission, lego, tillverkning eller transport för annans räkning. Den omständigheten att någon verkar i en annans intresse och har avtalat att huvudmannen skall ha resultatet av verksamheten kan inte utan vidare anses tillräcklig för att huvudmannen skall ha separationsrätt i konkurs till vad som tillverkats eller kundfordringen hos tredje man. Sådana konsekvensöverbälganden har rentav föranlett den sittande kommissionslagskommittén att diskutera behovet av tilläggsdirektiv för att kunna se över traditionsprincipen, om denna till slut skulle anses lägga hinder i vägen för lösningar som är önskvärda vid verksamhet för annans räkning. Ett annat skäl för kommissionslagskommittén att snegla på traditionsprincipen är att kommittén överväger att

införa vidgade möjligheter för leverantörer att säkra sig genom äganderättsförbehåll (i situationer där kommissionsinstitutet i dag används på ett diskutabelt sätt), varvid det rättspolitiskt blir svårt att undvika att även pröva om inte en köpare av individuellt gods bör vara skyddad redan genom avtalet. Kommissionslagskommitténs arbete är ännu inte slutfört i dessa delar, och det kan därför inte överblickas om kommitténs förslag motiverar en omprövning av traditionskravet.

Samtidigt som forskningsutskottet tillstyrker en förutsättningslös utredning och ger vissa skäl för en sådan utöver vad motionären anfört, vill utskottet betona att åtskilliga argument även kan anföras för ett bibehållande av traditionsprincipen.

I konkurs kan inte alla intressenter få fullt betalt eller utlovad leverans, utan konkursen går tvärtom ut på att låta intressenterna bära förlusten proportionellt. Det måste därför kunna åberopas mycket goda skäl för att någon skall ha separationsrätt eller förmånsrätt. Betraktar man varje anspråk för sig — t. ex. revisorers krav på förmånsrätt för revisorsarvode, köparens krav på köp och förskottsbetald vara, leverantörers återkrav av såld men obetald vara etc. — är det lätt att konstatera att kravet gäller mellan parterna. Därifrån är steget inte långt att det allmänna rättsmedvetandet åberopas till stöd för separationsrätt även i konkurs. Men ju fler separationsrätter och förmånsrätter som införs, desto mindre blir utdelningen för oprioriterade borgenärer, vilka till slut blir närmast diskriminerade, t. ex. personer med fordringar på skadestånd på grund av kriminella handlingar eller skadegörelse eller avtalsbrott samt hantverkare som utfört tjänster och därvid infogat sin prestation på ett sådant sätt att den omöjliga låter sig separeras. Införs alltför många separationsrätter äventyrar man på sikt hela konkursinstitutet genom att konkursboet inte får ett tillräckligt underlag för att bära en konkursutredning och uppta tillräckligt med kredit för att driva rörelsen vidare under ett övergångsskede. Eftersom anspråk på att få ut köpt egendom *kan* vinna sakrättsligt skydd före leveransen, genom registrering enligt lösöreköplagen, synes det dock svårt att hävda att även köpare i princip skall vara med och dela förlusten i konkurs, utan argumenten mot sakrättsligt skydd måste ligga på ett annat plan.

I domskälen under senare år synes HD ha utgått från att det som motiverar traditionskravet är den publicitet som besittningsövergången skapar om ägarförhållandet (se NJA 1975 s. 638). Synpunkten känns inte helt övertygande i dag, då det är vanligt att en gäldenär innehar gods på grund av avbetalningsköp eller hyresavtal. Kreditgivare bör därför ändå alltid vara försiktiga med att bevilja kredit på grundval av att gäldenären besitter viss egendom.

Ett bättre skäl för traditionskravet är att det är lätt för en gäldenär att i maskopi med en annan påstå att en sak som gäldenären besitter är överläten och därmed undantagen från hans borgenärer, om redan överlåtelseavtalet ger sakrättsligt skydd. Antaganden om att sådana borgenärsbedrägerier förekom var i själva verket grunden för traditionskravets införande på 1800-talet. I någon mån bör man kunna komma till rätta med detta problem genom att lägga bevisbördan om att överlåtelse skett på den som vill separera egendom i gäldenärens besittning, men därmed torde missbruk inte helt

kunna uteslutas, särskilt inte om samstämmiga vittnesmål från överlåtaren och förvärvaren normalt skulle godtas som tillräcklig bevisning. Risken för borgenärssvek har dock inte tillåtit bli avgörande i de flesta andra länder, vilket antyder att risken överskattats i Sverige.

Slutligen har för traditionskravet brukat åberopas att man därigenom slipper att skilja mellan vad som är verkliga överlåtelser och vad som är överlåtelser till säkerhet för en skuld och därmed jämförligt med pantsättning. Vid pantsättning krävs nämligen tradition, och det är därför nödvändigt att behandla s. k. säkerhetsöverlåtelser på samma sätt. Synpunkten har ett visst värde, men det borde vara möjligt att, liksom i många andra länder, utskilja vad som är omsättnings- respektive säkerhetsöverlåtelser. Huruvida man därutöver behöver skilja mellan fall då godset lämnats kvar i köparens intresse, då separationsrätt bör medges, och då godset lämnats kvar (även) i säljarens intresse, t. ex. därför att han skall kunna nyttja godset under ytterligare någon tid, må här lämnas osagt.

Sammantaget *tillstyrker* forskningsutskottet motionen. En förutsättningslös utredning av traditionskravets avskaffande kommer dock — om utredningen inte bara tar sikte på konsumentköp — att bli vidlyftig och krävande, där det gäller både att göra svåra rättspolitiska avvägningar med beaktande av hela förmånsrättsordningen och att analysera konsekvenserna i hela det sakrättsliga systemet med regler om kommission, redovisningsmedel m. m. Eftersom goda förebilder finns redan inom Norden, bör det emellertid vara relativt lätt att förutsäga vilka problem som ett införande av avtalsprincipen skulle föra med sig.

Sveriges advokatsamfund

Motionen berör en central princip inom sakrätten som är djupt förankrad i det praktiska rättslivet. Utan närmare utredningar och överväganden kan emellertid vitsordas att från tid till annan uppkommer i det enskilda fallet stötande resultat vid tillämpningen av kravet på fysisk besittningsövergång vid omsättningsköp för erhållande av skydd mot säljarens borgenärer; särskilt vid konsumentköp.

Samfundet delar motionärens uppfattning att frågan är väl värd att närmare utredas, varför motionen tillstyrks.

Sveriges industriförbund

Vårt regelsystem för sakrättsligt skydd bygger i dag på traditionsprincipen. En konsekvens av denna centrala rättsregel är, som framhålls i motionen, att en köpare som lämnar kvar den förvärvade egendomen hos säljaren inte är skyddad mot säljarens fordringsägare ens om han erlagt full betalning för det köpta. Detta kan säkert komma som en obehaglig överraskning för de konsumenter som drabbas. När det gäller relationerna mellan två näringsidkare gäller förvisso samma regler men båda parter i sådana affärer kan i regel antas vara medvetna om vilka regler som gäller och kan anpassa sig till dessa. Något överhängande behov av att ändra det sakrättsliga regelsystemet föreligger därför inte ur svensk industris synvinkel.

Problem kan emellertid uppstå i den internationella handeln, eftersom

svensk rätt är ensam om att tillägga besittningsövergången så stark betydelse. Även om traditionskravet är känt bland svenska näringsidkare kan principen i vissa fall utgöra ett hinder för en ändamålsenlig reglering av affärsförhållanden i t. ex. följande avseenden.

I många verkstadsbranscher är det regel att industrier finansierar underleverantörer och legotillverkare på följande sätt. Avtal träffas om att en legotillverkare skall tillverka en viss del, exempelvis till ett kylskåp eller en bil. I avtalet brukar ingå att legotillverkaren själv skall tillverka det verktyg, varmed han skall producera den del varom avtalet träffats. Avsikten är regelmässigt att verktyget skall vara köparens egendom. För att säkerställa att verktyget inte går med i legotillverkarens konkurs tvingas man för att iakttä traditionsprincipen leverera detsamma till köparen varefter det återställs till legotillverkaren. Samtidigt måste man införskaffa dokumentation om att sådan leverans verkligen ägt rum. Beställaren som inte förfar på detta sätt löper risken att förlora verktyget i en konkurs.

Metoden att använda lösöreköpslagens föråldrade förfarande med kungörande i ortstidning och registrering av förvärvet vid domstol är inte anpassad till affärslivets krav och framstår därför inte som något realistiskt alternativ att uppnå sakrättsligt skydd.

För de mindre och medelstora företagen som är underleverantörer och legotillverkare och som kanske inte har en så stark kapitalbas torde avskaffandet av traditionsprincipen vara en fördel. Många leverantörer önskar i dag få förskott, vilket regelmässigt förvägras dem om de inte ställer någon form av säkerhet, t. ex. en bankgaranti. Detta blir en dyr finansiering. Man kan utgå från att köparföretag skulle vara villigare att lämna förskott utan säkerhet, om avtalsprincipen gällde i stället för traditionsprincipen.

Ett annat uttryck för besittningens starka rättsverkan i svensk rätt är att äganderättsförbehåll ofta fränkänns sin verkan. Det torde finnas anledning att även beröra denna fråga i en utredning om traditionsprincipen.

Det rör sig emellertid om en sedan länge etablerad och central rättsprincip. En förändring härvidlag kan inte vidtas utan att man grundligt och förutsättningslöst utrett behovet av en ändring av vårt regelsystem, konsekvenser av en övergång till avtalsprincipen samt möjligheterna att förebygga missbruk av en sådan princip. Reglerna om sakrättsligt skydd måste vara lätta att tillämpa och får inte verka försvårande på omsättning av varor på marknaden.

Sammanfattningsvis tillstyrker vi att frågan underkastas en allsidig utredning. Utredningen bör dock ges vidare direktiv än som framgår av motionen och behandla även andra aspekter på besittningens rättsverkan än de som aktualiseras i de rena omsättningsköpen.

Svenska bankföreningen

— — —

De följder av negativt slag av traditionsprincipen som beskrivs i motionen kan otvivelaktigt förekomma. Eftersom traditionsprincipen knappast förekommer utanför Sverige är en annan allvarlig konsekvens av principen att utländska handelspartner till svenska företag ofta först i ett sent skede blir varse att svensk rätt bygger på traditionsprincipen och därvid kan ha svårigheter att skydda sin rätt.

Det är således inte förvånande att traditionsprincipen till och från tas upp till diskussion. Så har också gjorts i den i motionen nämnda doktorsavhandlingen.

Det är å andra sidan viktigt att framhålla att den svenska civilrätten, konkursrätten och exekutionsrätten sedan mycket lång tid — under hela uppbyggnaden av det nuvarande industrisamhället — grundats på just traditionsprincipen. Såväl mer eller mindre detaljutformade delar av rättssystemet som därav föranledda rutiner och system för svensk affärsverksamhet har byggts upp med traditionsprincipen som ett väsentligt rättesnöre. Detta gäller inte minst inom kreditlivet, där nuvarande ordning för t. ex. pant och företagsinteckning bygger på traditionskravet som en förutsättning.

Ett övergivande av traditionsprincipen såsom grund för att skapa sakrättsligt skydd i olika sammanhang skulle såsom framgår av det sagda föra med sig mycket stora komplikationer inte endast av rättslig och lagstiftningsteknisk natur utan även med hänsyn till sedan länge uppbyggda affärsrutiner. Bl. a. fick organiseras helt nya system för kreditsäkerheter. Detta skulle antagligen i och för sig vara möjligt, låt vara att det skulle ta avsevärd tid, men kostnaderna skulle troligen bli mycket stora och kan inte nu bedömas.

Den nämnda doktorsavhandlingen ger inget svar på de svåra frågor som antytts, säkerligen i många avseenden avsevärt mycket svårare än de rent lagtekniska.

De konsumentskyddsaspekter som har samband med traditionsprincipen, t. ex. i fråga om risken av förskottsbetalning vid köp av lös egendom utan krav på leverans i samband med betalningen, bör föranleda informationsinsatser från de konsumentskyddande myndigheternas sida.

Enligt bankföreningens uppfattning kan en översyn av traditionsprincipen som grund för ett sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer inte begränsas till en lagteknisk översyn. Härjämte måste utrönas konsekvenserna på alla berörda områden av ett sådant stort steg som en ändrad ordning för att skapa sakrättsligt skydd innebär. Detta måste exempelvis inrymma en genomgång av systemet för kreditsäkerhet. Ett dåligt fungerande system för kreditsäkerheter skulle vara katastrofalt för svensk ekonomisk utveckling och svenskt näringsliv.

Traditionsprincipen kan således enligt bankföreningens uppfattning inte överges utan en mycket djupgående utredning. Bankföreningen utgår härvid från att det rör sig om en lösning som kan nås endast på mycket lång sikt.

Svenska sparbanksföreningen

Inom svenskt rättsväsende har sedan lång tid den s. k. traditionsprincipen hävdats för uppnående av rättsskydd mot tredje man vid omsättningsköp. Reglerna är av stor betydelse för det ekonomiska livets funktion. Kravet på besittning eller besittningsövergång finns stadfäst i ett flertal lagar och till besittningsskyddet är också kopplat ett visst straffrättsligt skydd. Traditionsprincipen är således djupt rotad i det svenska rättsmedvetandet. Ett avsteg från principen skulle få mycket långtgående konsekvenser och innebära förändringar på en rad olika rättsområden.

Vid en jämförelse med de övriga nordiska länderna finner man emellertid att huvudprincipen är att redan ett *avtal* om viss konkret sak ger omsättningsköparen skydd mot säljarens borgenärer. Här saknas således kravet på besittning och besittningsövergång för uppnående av ett sakrättsligt skydd.

Traditionskravet har också i Sverige på flera områden visat sig otillräckligt. Sålunda har bl. a. lösöreköpsförordningen och möjligheten att genom registrering erhålla förmånsrätt för båtbyggnadsförskott tillkommit för att ge köpare bättre skydd mot säljares borgenärer. Vidare har inom andra områden kravet på besittning och besittningsövergång ersatts med under rättelse — denuntiation — om ny ägare och HD har nyligen medgivit avsteg från kravet på besittningsövergång för exekutivköpare.

En uppluckring av traditionsprincipen kan alltså märkas såväl inom lagstiftningen som i praxis.

De regler som ersatt kravet på tradition är dock i flera avseenden svårhanterliga och omständliga. Reglerna i lösöreköpsförordningen tillämpas t. ex. inte mer än ett 20-tal gånger per år.

Ett behov av att införa ett smidigare institut för uppnående av skydd mot tredjeman vid omsättningsköp synes dock föreligga och en vidare utredning av frågan är därför motiverad.

Sparbanksföreningen ställer sig således positiv till att frågan görs till föremål för en fortsatt utredning och tillstyrker förslaget i motionen.

Sveriges föreningsbankers förbund (SFF)

Som framgår av motionen och av Bo Helanders avhandling, Kreditsäkerhet i lös egendom s. 747, har traditionsprincipen för överlåtelse av lösören då och då ifrågasatts både i äldre och ny rättslitteratur. Det kan dock konstateras att traditionskravet vid överlåtelser utvecklats i praxis sedan lång tid tillbaka och är djupt rotat i det svenska rättslivet. Vad avser kreditväsendet så bygger t. ex. företagshypoteksinstitutet på principen. SFF anser att denna ordning inte bör rubbas utan att alla dess konsekvenser ingående utredes.

SFFs inställning är att de problem som motionären tar upp bör kunna lösas på ett enklare sätt än genom en ändring av traditionsprincipen, t. ex. genom en bred upplysning till konsumenterna.

Svenska försäkringsbolags riksförbund

Det är i dag inte möjligt att med t. ex. en hemförsäkring försäkra sig mot risken att inte utfå köpt men hos säljaren kvarlämnad egendom ifall säljaren går i konkurs eller blir föremål för utmätning. (Se t. ex. Allmänna reklamationsnämndens yttrande 1986-04-30 Dnr 85/R 1663.)

Försäkringsvillkoren och försäkringsgivarens reglering av skador uppkomna på köpt men hos säljaren kvarlämnad egendom kan sägas ha utformats med utgångspunkt i traditionsprincipen. Sålunda varor färdiga för leverans omfattas således i regel av säljarens företagsförsäkring. I vissa fall kan även köparens hemförsäkring ersätta skadehändelser på egendom som denne har hos säljaren/rörelseidkaren. Ersättningsbeloppen är i regel dock

begränsade och vid stöldskador förutsätts i princip att köparen lämnat egendomen till rörelseidkaren/säljaren för förvaring, reparation eller annan åtgärd för att ersättning skall kunna utgå.

Den konkurrens om försäkringsersättningen som kan uppstå med anledning av att t. ex. säljaren går i konkurs efter skadehändelsen men före utbetalningen av försäkringsersättningen är ett allmänt förmögenhetsrättsligt spörsmål och medför från försäkringssynpunkt inte några särskilda problem. Om ersättning skall utgå ur säljarens försäkring utbetalas denna ersättning således till konkursboet med hänvisning till traditionskravet och att försäkringsersättningen kan sägas träda in i stället för den skadade egendomen.

Sammanfattningsvis kan sägas att det från försäkringssynpunkt inte har framkommit något direkt behov av att ändra på traditionsprincipen. Riksförbundet vill emellertid inte motsätta sig att en översyn sker av de sakrättsliga regler som behandlas i motionen. En sådan översyn bör dock vara förutsättningslös och allsidig.

Folksam

Folksam har anpassat ersättningsreglerna i försäkringsvillkoren till gällande förmögenhetsrätt. Traditionsprincipen har inte medfört några svårigheter ur försäkringssynpunkt. En översyn av reglerna om sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer är således inte påkallad ur försäkringssynpunkt. Folksam har dock inte någon erinran mot att en sådan översyn görs.

Sveriges grossistförbund

Besittningsrätten har sedan länge en stark ställning i svensk rätt. Emellertid framstår den som alltmer otidsenlig.

Inte minst inom näringslivet — vars förhållanden bara ytligt berörs i motionen — ställer traditionsprincipen till problem. Det går helt enkelt inte till så som traditionsprincipen förutsätter nu för tiden. Kontant betalning, handslag och tradering hör till undantagen vid köp och försäljning, i vart fall beträffande handelsköp.

Än sker förskottsbetalningar för vilka köparen har bristande säkerhet. Än har underleverantörer besittning till maskiner och verktyg som betalas av beställaren. Än — och det är väl det vanligaste — sker betalning mot faktura i efterskott; äganderättsförbehåll tillerkänns sällan verkan, vilket främst beror på svensk rätts strikta fasthållande av traditionsprincipen.

Svenskt näringsliv torde ha mycket att vinna om traditionsprincipen ersattes av kontraktsprincipen. I det allmänna rättsmedvetandet har nog redan det skiftet ägt rum.

Att kontraktsprincipen väl låter sig infogas i ett modernt rättssystem visar — såsom motionären påpekar — en blick på utländska rättsordningar.

Emellertid är traditionsprincipen en tung, central rättsprincip. Endast efter en allsidig belysning av konsekvenserna bör den överges.

Om än ingen västerländsk stat tillämpar ett så oryggligt krav på tradering som Sverige är traditionsprincipen dock inte främmande i utländska rätts-

ordningar. Hänsyn måste tas framför allt till övriga nordiska länder. Den nordiska rättslikheten bör inte äventyras.

Grossistförbundet tillstyrker sammanfattningsvis en allsidig utredning om möjligheterna att i svensk rätt frångå traditionsprincipen. Utredningen bör dock ges vidare direktiv än vad som framgår av motionärens hemställan.

LU 1987/88:1
Bilaga

Småföretagens riksorganisation

Organisationen har i detta ärende samrått med Sveriges Industriförbund. Vi ansluter oss helt till deras yttrande och tillstyrker att frågan blir föremål för utredning.

Sveriges domareförbund

Domareförbundet vill sammanfattningsvis tillstyrka motionen.

Traditionsprincipen, som slog igenom i vårt land på 1920-talet, är numera väl förankrad i svensk rätt och förefaller också vara accepterad av den tongivande juridiska doktrinen. Principens upprätthållande anses ha en del praktiska fördelar bl. a. från processekonomisk synpunkt. Sålunda förmodas kravet på tradition begränsa antalet tvister och svårbedömbara situationer.

Principen är emellertid stelbent och dess tillämpning kan som framgår av motionen leda till stötande resultat. I en konflikt mellan en köpare som ännu inte fått varan i sin besittning och säljarens andra borgenärer gynnar principen de andra borgenärerna på köparens bekostnad. Någon form av avvägning måste naturligtvis göras mellan olika borgenärsintressen. Det förefaller emellertid inte vara rättspolitiskt motiverat att låta köparens intresse stå tillbaka i den angivna situationen.

Domareförbundet tillstyrker att en översyn görs av de regler som gäller på området. I första hand bör undersökas om en köpare som är konsument skall, på grund av traditionsprincipen, behöva stå tillbaka för säljarens andra borgenärer när dessa är näringsidkare, exempelvis producenter eller andra säljare i ett tidigare led. Frågan kan ställas om inte dessa genom sin intressegemenskap med den aktuella säljaren, när också denne är näringsidkare, har ett visst ansvar för att konsumentens förlust minimeras, ifall säljaren inte förmår fullgöra sina förpliktelser.

Enligt domareförbundets mening bör närmare övervägas att införa en bestämmelse enligt vilken ett avtal om konsumentköp tillerkänns sakrättslig giltighet mot säljarens borgenärer. Det kan visserligen behövas regler som hindrar att otillbörliga säkerhetsöverlåtelser och skentransaktioner kommer till stånd till nackdel för borgenärerna. Behovet av sådana regler förefaller dock mindre vid just konsumentköp än vid kommersiella köp.

Föreningen Sveriges kronofogdar

Föreningen anser inte att bärande skäl finns för att överge nu gällande traditionsprincip till förmån för en avtalsprincip när det gäller köparens skydd mot säljarens borgenärer.

Traditionsprincipen är en i Sverige fast rotad rättsprincip, som inte utan starka skäl bör ändras. I sitt betänkande med förslag till följdlagstiftning till utsökningsbalken, Utsökningsrätt XIII (SOU 1974:55), tog lagberedningen på sin tid upp frågan (betänkandet s. 206 ff) och föreslog t. o. m. att 1845 års lösöreköpsförordning skulle upphävas. Samtidigt höll man fast vid traditionsprincipen, som föreslogs bli kodifierad i särskild lag. Efter remisskritik ledde dock detta förslag inte till lagstiftning. I betänkandet redogjorde lagberedningen utförligt för traditionsprincipens tillkomst och vidare historik.

Att ersätta traditionsprincipen med en avtalsprincip kommer enligt föreningens bedömning att leda till allvarliga tillämpningssvårigheter. Nuvarande regler är enkla att tillämpa. Om avtalsprincipen skall tillämpas vid utmätningsförrättningar, kommer kronofogdemyndigheten att få bedöma trovärdigheten av olika former av överlåtelseavtal, när den egendom som uppges vara överlåtten står kvar i gäldenärens besittning. Redan lagberedningen konstaterade att den i övriga nordiska länder tillämpade avtalsprincipen var förenad med svårlösta tillämpningsproblem (betänkandet s. 229 och 266 ff).

Även om föreningen anser att traditionsprincipen även i fortsättningen skall vara huvudregeln, finns det samtidigt behov för köpare att kunna skydda sig, om egendomen står kvar i gäldenärens besittning. Detta gäller särskilt för köpare av båtar, vilka ofta efter ett köp vinterförvaras hos säljaren. Vidare förekommer det ofta att lösegendom säljs till finansbolag som därefter hyr ut egendomen till säljaren. Denna väg att "låna pengar" på sin lösegendom (s. k. sale- and lease-back) ger inget sakrättsligt skydd mot säljarens borgenärer. En legitim möjlighet för köparen att skydda sig mot säljarens borgenärer måste därför finnas. Föreningen föreslår därför att 1845 års lösöreköpsförordning moderniseras. Detta kan ske på så sätt, att köpeavtalet inges till kronofogdemyndigheten för registrering, varefter denna myndighet ombesörjer kungörandet av köpet. Att uppvisa köpeavtalet också hos tingsrätten finner föreningen vara ett onödigt moment som med fördel kan avskaffas. Då publicitetsprincipen inte utan vidare kan frångås, måste dock ett fortsatt kungörelseförfarande övervägas så att detta kan bilda utgångspunkt för klandertalan, återvinning etc.

Svenska sågverks- och trävaruexportföreningen

Föreningen framhåller att den ställer sig bakom motionärens synpunkter och tankegångar och understryker behovet av en snar översyn av de sakrättsliga reglerna om köparens skydd mot säljarens borgenärer.

Orsaken till att föreningen tar upp denna fråga är att problemet har aktualiserats inom sågverksbranschen. Under åren har ett antal sågverk på grund av bl. a. försämrade konjunkturer blivit försatta i konkurs. Det har förekommit att förskottsbetalda varor blivit indragna i konkursmassan och köparna drabbats svårt. Under 1987 har bl. a. en trävarugrossist gjort en förlust på ca 1,3 miljoner när en tingsrätt underkänt företagets krav att från det konkursdrabbade sågverket få ut sina i förskott betalda, märkta och i princip avskilda varor från sågverket.

I sammanhanget bör det framhållas att lagstiftarna redan på 1940-talet

insåg att skogsbruket och skogsindustrin borde medges lätnader i fråga om traditionsprincipen och införde därför lagen (1944:302) om köparens rätt till märkt virke. Det har emellertid visat sig att lägen är svårtolkad och att den har gett upphov till tvister.

Föreningen delar motionärens uppfattning att rådande rättspraxis på området synes strida mot det allmänna rättsmedvetandet och uttalar förhoppningen om att lagutskottet måtte stödja hans förslag.